

AŞIK VEYSEL ŞATIROĞLU'NDA DİNİ TECRÜBE

Halil APAYDIN*

ÖZET

Bu makalede, şiirleri ve deyişleri ile kültürümüze büyük katkıları olan halk ozanı Aşık Veysel Şatıroğlu'nun dini tecrübesi, şiirlerinden hareketle din psikolojisi açısından ele alınmış ve değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Aşık Veysel Şatıroğlu, Dini Tecrübe, Din Psikolojisi, Varoluşçuluk.

ABSTRACT

THE RELIGIOUS EXPERIENCE IN THE POETRIES OF AŞIK VEYSEL ŞATIROĞLU

In this article, I will try to examine the religious experience in the poetries of Aşık Veysel Şatıroğlu (1894-1973) who made very important contributions to Turkish culture by his poetries, in the perspective of the psychology of religion.

Key Words: Aşık Veysel Şatıroğlu, Religious Experience, Psychology of Religion, Existentialism

Giriş

Sosyal bilimlerde özelde de psikoloji ve din psikolojisinde şahsi dökümanlardan yararlanarak¹ bir kişinin bir yönü ile ilgili değerlendirilmede bulunmak, araştırma olarak uygulanması ve sonuçlandırılması zor olan bir çalışmadır. Şahsi dökümanlardan yararlanma yönteminde edebi bir eserin sahibinin iç dünyasını ne derece yansıttığı sorusu önemlidir. Bundan dolayı yöntemin sağladığı bilgilerin araştırılan problemi cevaplama düzeyi önem kazanmaktadır. Bu yöntemde her sanat eserinin oluşturucusunun kişiliğini, iç dünyasını, yaşam felsefesini, döneminin sosyal, kültürel, dini ve ahlaki anlayışını bir şekilde yansıtmaya beklenir². Aşık Veysel'in şiirleri, bu belirtilen konular açısından derin bir muhtevaya sahiptir.

Aşık Veysel Şatıroğlu, alanın uzmanları tarafından, son dönemde yetişen ve Yunus Emre'den sonra gelmiş halk ozanları içerisinde

* Yrd.Doç.Dr., KSU. İlahiyat Fakültesi Din Psikolojisi ABD Öğretim Üyesi, halilsvs@yahoo.com

¹ Şahsi dökümanların incelenmesinde iki yol izlenmektedir. Birincisi, birçok belgeden hareketle genellemeye gitmek (nomotetik inceleme), ikincisi ise, bir tek belgeden hareketle genellemeye gitmektir (idiyoğrafik inceleme) (Bkz.: Peker, Hüseyin. **Din Psikolojisi**, Aksiseda Matbaası, Samsun 2000, s.59). Bu çalışmada nomotetik inceleme yapılacaktır.

² Yavuz, Kerim. "Yunus Emre'nin İçbenine Dini ve Psikolojik Yaklaşımlar", **Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, c.9, Erzurum, 1990, s.12.

O'na en yakın konuları, yine onun gibi sade bir dille anlatan bir kişilik olarak tanıtmaktadırlar. Gerek doğup büyüdüğü çevre, gerekse içinde bulunduğu çevrenin kültürel ve dini özellikleri onun dini yönünün de(özellikle dini tecrübe boyutunun) araştırılmasını zorunlu kılmaktadır. Onunla ilgili tespit edebildiğimiz kadarıyla bu yönde iki çalışma vardır: Birincisi, Mehmet Kaplan'ın "Şiir Tahlilleri II" adlı eserinin bir yerinde dile getirdiği düşünceleri; İkincisi ise, Tatçı'nın "Aşık Veysel'in Mistik Arayışları" başlığı ile kaleme aldığı yazıda Veysel'in şiirlerinden örnekler vererek Tanrı sevgisi ve mistik temayülleri üzerinde durmaya çalıştığı çalışmasıdır³. Ancak, bu iki çalışmada, yapılan yorumlar daha çok edebi yön üzerinde yoğunlaştığı için ilgili şiirlerden pasajlar verilmiş fazla yoruma gidilmemiştir. Bu bakımdan Aşık Veysel'in bu yönünün daha farklı bir biçimde psikolojik yönleriyle de ele alınması gerekmektedir. Bu belirlemelerde onun, gerek dinsel algı biçiminin çözümlenmesi gerekse bu algının yaşadığı döneme ve çevresine verdiği pozitif enerjinin içeriğinin belirlenmesi önemlidir. Amacımız bu konuda bir başlangıç yapmaktır.

Araştırmada Aşık Veysel Şatıroğlu'nun⁴ şiirlerinden hareketle, onun dini duygu(tecrübe) boyutu üzerinde değerlendirmeler yapıla-

³ Tatçı, Mustafa, **Edebiyattan İçeri Dini Tasavvufi Türk Edebiyatı Üzerine Yazılar**, Akçağ Yay., Ankara 1997,s.487-502.

⁴ Veysel Şatıroğlu,1894'te Sivas'ın Şarkışla ilçesine bağlı Sivrialan köyünde dünyaya gelmiştir. Yedi yaşına girdiği 1901'de Sivas'ta çiçek salgınında o da bu hastalığa yakalanır ve önce sol sonra da basının elinde bulunan bir sopanın kaza ile sağ gözüne girmesi nedeniyle o gözünü de kaybeder. Aşık Veysel'in babası da şiire meraklı, tekkeyle içli-dışlı biri olduğu için oğlunun hem eğlencesi olsun hem de dertlerini unutsun diye bir saz alır. Önceleri yerel Aşıklarla tanışır ve onların deyişlerini söylemeye başlar. I. Dünya Savaşı'nın başlaması ile birlikte bütün erkeklerin savaşa gitmesi nedeniyle yalnızlık yaşamaya başlar, savaşa katılamama ve yalnız kalma onda ruhsal sıkıntılara neden olur. Bunda biraz Anadolu'da "erkek oğlan" olgusunun etkisi varsa da, daha çok Veysel'in vatanseverliğinin, vatana olan borcunu ödeme duygusunun ağırlığı vardır. Köyünden ilk ayrılışı 1928'li yıllara rastlamaktadır. İlk gittiği yer ise Adana'dır. İlk evlendiği eşinin başkasına kaçmasından bir müddet sonra Hafik'in Karayaprak köyünden Gülizar adlı bir kadınla evlenir. Ahmet Kutsi Tacer 5 Aralık 1931 tarihinde de üç gün süren Halk Şairleri Bayramı'nı düzenler. Böylece Veysel'in yaşamında önemli bir dönüm noktası işlemeye başlar. 1933'e kadar usta ozanlarından şiirlerinden çalıp söyler. Cumhuriyet'in onuncu yıldönümünde A. Kutsi Tecer'in direktifleriyle bütün halk ozanları cumhuriyet ve Gazi Mustafa Kemal üzerine şiirler hazırlarlar. Bunlar arasında Veysel de vardır. Veysel'in günışığına çıkan ilk şiiri böylece "Atatürk'tür Türkiye'nin İhyası"... dizesiyle başlayan şiir olur. Bu şiirin gün yüzüne çıkışı, Veysel'in de köyünden dışarıya çıkmasının yolunu açar. Köy Enstitüleri'nin kurulmasıyla birlikte, yine Ahmet Kutsi Tecer'in katkılarıyla, sırasıyla Arifiye, Hasanoğlan, Çifteler, Kastamonu, Yıldızeli ve Akpınar Köy Enstitüleri'nde saz öğretmenliği yapar. Bu okullarda Türkiye'nin kültür yaşamına damgasını vurmuş birçok aydın sanatçıyla tanışma olanağı bulur ve şiirini iyiden iyiye geliştirme olanağına kavuşur. 1965 yılında Türkiye Büyük Millet Meclisi, özel bir kanunla Aşık Veysel'e, "Anadilimize ve milli birliğimize yaptığı hizmetlerden ötürü" 500 lira aylık bağlanmıştır. 21 Mart 1973 günü, sa-

caktır. Dini tecrübe dini yaşantının kişiye özgülüğünün bir ifadesidir. Din duygusu, ilahi bir kuvvetin varlığından kaynaklanan düşünce, tasavvur ve hareketlerin insanda uyandırdığı duygudur⁵. Diğer bir tanımla dini tecrübe, ilahi varlığın etkisini taşıyan ve bağlısını O'ndan haberdar eden sezgiler, duygular ve algıları kapsar⁶. Dini yaşayış ve davranışın ayırıcı özelliği, tabiatüstü ile, Allah'la olan ilişkidir⁷. Bu ilişkinin doğasında inancı doğrulayan bir değer algısı söz konusudur. Dini tecrübe, sahip olan birey açısından benliği derinden etkileyen motiflerle doludur. Bu motiflerin başında “içsel aydınlanma” ve deruni tecrübe sonucu oluşan “vecd” hali gelmektedir. Dini tecrübe içerisinde birey “içsel aydınlanma” ile kendini aşarak başkalaşır ve olgunlaşır. Bu aşamada sahip olunan nitelikler diğer insanlar tarafından çok üstün nitelikler olarak algılanır. Bu anlamda bir sufünün tecrübesiyle herhangi bir bireyin yaşadığı bu türden tecrübe arasında bir farklılık yoktur. Bu bağlamda Aşık Veysel'in “içsel aydınlanma” yaşayan ve bu tecrübe sonucu çeşitli deyişler dile getiren bir halk ozanı olduğunu söyleyebiliriz. Aşık Veysel'in gerek yaşadığı dönem gerekse içinde bulunduğu psiko-sosyal çevre onun yaşam felsefesinin oluşmasında büyük etki yapmıştır. Fiziksel yetersizliğinin oluşturduğu yoksunluk duygusu, zaman zaman psikolojik gerilimlere düşmesine neden olmuş, ancak bunları kısa sürede aşmayı başarmıştır. Onun manevi olgunlaşmasında sık sık Mevlana'nın türbesini ziyaretinin de etkisinin olduğunu söylemek mümkündür⁸.

Bu araştırmada Onun sadece dini duygu boyutu değil, yetiştirdiği çevrenin onun dini algılaması üzerindeki etkileri ve onun çevresine bu anlamda katkıları üzerinde de durulacaktır.

Aşık Veysel'de Dini Tecrübe

Aşık Veysel'in şiirlerinin üç temel öge etrafında döndüğü bilinmektedir. Bu ögeler: a) Doğa ve insan sevgisi, b) Öğretici, eğitici olanlar ve c) Tasavvuf şiirleri⁹. Onun tasavvuf şiirlerinin şekillenmesinde babasının Ortaköydeki Mustafa Aptal Tekkesi'yle ilişkisinin ve ikinci hanımı ve çocuklarının annesi Gülizar Hanımı da Yalıncağ Baba

baha karşı saat 3.30'da doğduğu köy olan Sivrialan'da, şimdi adına müze olarak düzenlenen evde yaşama gözlerini kapar.

⁵ Peker, **a.g.e.**, s.105.

⁶ Hökelekli, Hayati. **Din Psikolojisi**, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., Ankara 1993, s.74.

⁷ Hökelekli, **a.g.e.**, s.123.

⁸ Özmen, İsmail. **Alevi-Bektaşî Şiirleri Antolojisi**, c.5, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara, 1988, s.253 vd.

⁹ Onun şiirlerindeki ana temalar konusunda Skopp daha ayrıntılı bir tasnife gitmiştir. Bu tasnif şöyledir: 1) Aşk, ayrılık, özlem. 2) Tanrı'ya yöneltilmiş sözler. 3) Bireysel yaşam ve acı. 4) Doğa güzelliği betimlemeleri. 5)Ulusal konular: vatan, ulus ve Atatürk. 6) Yaşama bakışını yansıtan şiirler (Skopp, www.alewiten.com).

Tekkesinde tanımış olmasının etkili olduğu söylenmektedir¹⁰. Şüphesiz bu sayılan durumların etkisi olmuştur. Ancak, sadece bu iki faktöre dayalı olduğunu söylemek de mümkün değildir. Veysel'in şiirlerinde yer alan ana temanın dinsel içerikli olduğunu söyleyebiliriz. Yaşadığı yörenin halkının çoğunluğu "alevi" olmasına karşın o, çoğu alevinin dinsel taraflılık fanatizmine düşmemiştir. Bir bakıma döneminin siyasal algılama tuzaklarından özenle uzak durmuş, alevi inancının özünü temsil eden 'Tanrı her insanın yüreğinde yaşar' prensibini kendi yaşam felsefesinin odağına oturtmuş ve birlik, beraberlik ve dostluk üzerine deyişleri ayrılık, tefrika ve fitne konularına tercih etmiştir. Şiirlerinde gördüğümüz kadarıyla temel temalardan birisi de; insanın acılarla olgunlaşp, kutsalla birleşme/bütünleşme biçiminde kendini gösteren algılama biçimidir. Tanrı-tabiat ilişkisi ve bütünlüğü de şiirlerde bu düşüncenin yansımaları olarak görülebilir¹¹.

Duyu organlarının dış dünya ile ilgili algıları somuta dönük algılamaları içerir. Bu duyular içerisinde duyu ile ilgili olanlar çok etkili bir içeriğe sahiptir. Veysel'de görme duyusunun olmaması, bu duyu için harcanacak enerjinin soyut alanlara kaymasına neden olmuştur. Bir bakıma sezgisel gücünü geliştirmiş ve hayallerini zenginleştirmiştir. Bilindiği gibi, züht hayatına yönelmek isteyen insanlar da dış dünya ile ilgili ilgilerini en aza indirebilmek için tenha yerlere çekilme, az yeme ve içme gibi durumlarla kendilerini içsel aydınlanmaya yönlendirme çabası içerisinde girmişlerdir. Bir bakıma Veysel bu tecrübeyi doğal bir süreçte yaşamıştır. Gözlerinin görmemesi, yaşadığı dönemin imkansızlıkları ve yoksunlukları ona bu tecrübeyi doğal olarak yaşatmıştır diyebiliriz. Aşık Veysel'in yaşadığı içsel aydınlanmanın halk şiiri geleneğindeki aşamasının kırk yaşlarında oluştuğunu görmekteyiz. "Dolu içme" kavramıyla açıklanmaya çalışılan bu durumda aşıklık tacını giyebilmenin aşaması olarak çeşitli yaşantı biçimlerinin tecrübe edilmesi gerekmektedir.¹² Aşık Veysel'in "dolu içme" tecrübesi kırk yaşları civarında olmuştur. Kendisi bizzat böyle bir tecrübeyi yaşadığını anlatmamakla beraber şiirlerinde onun izleri görülür. Örneğin:

¹⁰ Bkz.: Öz, Gülağ. Anı Makale ve Röportajlarla Aşık Veysel Antolojisi, Uyum Yay., ty.,s. 24.

¹¹ Ayrıca bkz.: Tatçı, a.g.e.,s.488; Agata Skopp. **Aşık Veysel'in Şiirlerinin Karakteristik Özellikleri Üzerine**, Çev.: Neşe Yüce, www.alewiten.com/index7.htm. (26.1.2004); Veysel Kaymak: **Veysel'de Aşk Üçlemesi**, www.alewiten.com '16.4.2004').

¹² Bu yaşantı tecrübeleri şunlardır: Ak saçlı pîr'in elinden uzatılan badeyi içme, sırtın pîr tarafından sıvazlanması, içsel aydınlanmayla birlikte farklı duygular yaşama vs. Bu içsel tecrübenin aşiktan aşıkla değiştiği ve farklı biçimlerde gerçekleştiği dile getirilmektedir (Yalçın 2000: 51).

1. Kırk yaşından sonra kalbime ilham/Erişti Mevla'dan bir ihsan oldu
Hakk'ı bilenlere hazırdır her an/İnkar edenlere sır nihan oldu
2. Elinden bir dolu içtim/Türlü türlü derde düştüm
Cümle varlığımdan geçtim/Senin yolunda yolunda

Yaşadığı bu içsel tecrübenin başkaları tarafından reddedilmesinin doğal olduğunu, tecrübeyi yaşayan olarak kendisinin buna sahip olduğunu, sahip olamayanın onun sırrını anlayamayacağını dile getirmektedir. Önde gelen bir din psikologu olan Jung, dini tecrübenin kişiye ait bir özellik olduğunu ve onun üzerinde tartışma yapılamayacağını, böyle bir tecrübe yaşamayan kişinin böyle bir tecrübe yoktur demeye hakkı olmadığını, sadece kendisinin böyle bir tecrübeye sahip olmadığını söyleyebileceğini dile getirmektedir¹³. Veysel'in yaşadığı bu tecrübe onu olgunlaştırmış, yaratılanlara duyduğu sevgi yaratandan kaynaklanan birliğin yansıması olarak kendini göstermiştir. Bu yansımanın ne denli olgunlaştığına örnek olarak ise ilk eşi Esmâ'nın komşuları ve o günlerde hizmetlerinde bulunan birisine kaçtıktan bir müddet sonra tekrar evlerine geri döndüklerinde ve Veysel'le yine komşu olduklarında, ikinci eşinden olan çocuklarının Esmâ'ya kötülük yapmalarını ve bazı durumlarda da yardımcı olmalarını öğütlemesini gösterebiliriz. Her ne kadar bazı şiirlerinde Esmâ'dan "zalim, kafir" diye söz etse de, bu deyimlerin yöresel kullanımlarında yapılan davranışın kötülüğü vurgulanmakta, terk edilmiş olmanın içte açtığı yaranın sancısı dile getirilmektedir. Esmâ'nın onu terk etmesi Veysel'in bugünkü Veysel olarak tanınmasında dolaylı da olsa büyük katkılar yapmıştır. Aşık olunan dan ayrı kalma, aşkın boyut değiştirmesine ve ilahi aşka dönüşmesine katkı sağlamıştır diyebiliriz.

Şimdi Aşık Veysel'in bazı şiirlerinde yer alan içsel tecrübelerine ait örnekler verebiliriz:

Aşkın Beni

1. Aşkın beni elden ele gezdirdi /Cok dolandım bulamadım eşini
Beni candan usandırdı bezdirdi/Tuzlu imiş yiyemedim aşını.
2. Benim ile gezdin beni arattın /Beraber oturup beraber yattın
Türlü türlü güllerinden koklattın/Aşık ettin güle bülbül kuşunu
3. Altmış iki yıldır seni ararım/Tükendi sabrım yoktur kararım

¹³ Carl Gustaw Jung. **Psychologie und Religion**, München, 1991.

Dağa taşta kurda kuşa sorarım /Kimse bilmez hikmetini işini.

4. Her millete birer yüzden göründün/Kendini sakladın sardın sarındın
Bu dünyayı sen yarattın girindin/Her nesnede gösterirsin nakşını.

5. Görenlere açık körlere gizli/Kimine göründün oruç namazlı
Veysel'e göründün cilveli nazlı/Tutan bırakır mı senin peşini.

Aşık Veysel'in bu dizelerinin ilk mısralarını okuyan kişide, öncelikle anlatılmak istenenin bir insanın bir insana olan aşkının ilanının yapıldığı izlenimi olacaktır. Ancak daha sonra gelen mısralar ve özellikle 4. mısra ve sonrası ilan edilen aşkın bu olmadığı, ilahi aşkın teşbihlerle örülü ilanının yapıldığı olacaktır. İlahi varlığın bu mısralardaki tecellisi panteist yada vahdet-i vücud felsefesinin yansıması olarak değerlendirilebilir. İlahi varlığın türlü türlü görüldüğü fenomeni, aynı zamanda İlahi Zat'ın sıfatları olarak da değerlendirilebilir. Bu algılama ile birlikte İlahi Varlığın kavranabilirliği ayrı bir nitelik olarak vurgulanmaktadır ve bunu ancak kalp gözü açıkların kavrayabilecekleri düşüncesi tasavvufi bakış açısının Veysel'in üzerindeki izleri olarak değerlendirilebilir. 5.mısradaki dikkat çeken önemli bir nitelik de İlahi Aşk'ın kişiye göre değişebilir algılama örüntüsüne sahip olduğu ile ilgilidir. Veysel kendi İlahi aşk arayışını ve kendisindeki görünümünü "cilveli ve nazlı" biçiminde niteleyerek, bir bakıma farklı ve zengin bir içselleştirme ile birleştirmektedir.

Aşık Veysel şiirlerinde, tasavvufi içeriğin yanında, içinde bulunduğu dinsel yapının çıkmazları ile de ilgilenmiş ve bununla ilgili değişimler de dile getirmiştir. Bu türden şiirlerinde temel vurgu insanlık sevgisi, ırksal ve mezhepsel ayrılıkların doğurduğu toplumsal sancılar ve bu türden ayrışmaların ilahi anlayışa ve insanın kendini gerçekleştirme ve olgunlaşma felsefesine aykırı olduğu vurgusudur. Bununla ilgili şiirlerinin başında "insanlık davası" adlı şiiri gelmektedir. Bu şiirin bir bölümünde Veysel şöyle demektedir:

1. Allah bir Peygamber hak/Rabbülalemindir mutlak

Senlik benlik nedir bırak/Söyleyim geldi sırası

2. Bin bir ismin birinden tut/ Senlik benlik nedir sil at

Tuttuğun yola doğru git/Yoldan çıkıp olma asi

3. Şu alemi yaratan bir/Odur külli şeye kadir

Alevi Sünnilik nedir/Menfaattir varvarası

4. Cümle canlı hep topraktan/Var olmuşuz emir Hakk'dan
Rahmet dile sen Allah'tan/Tükenmez rahmet deryası

Aşık Veysel'in yaşadığı yöre Alevi olarak adlandırılmaktadır. Değişik zamanlarda kendisine Alevi-Sunni ayırımında; olduğu tarafı övücü, diğer tarafı yerici sözler söylemesi istendiğinde; onun bu türden ayrımcılığa taraf olma gibi bir niyet taşımadığını görüyoruz. Yukarıda yer alan şiirin 3.dizesinde de yer aldığı gibi, bu tür ayrışma olgularının temel nedeninin menfaat olduğunu belirtiyor. Bu bağlamda problemi tespit ve izlenecek çözüm arayışında sahip olduğu felsefi derinlik ise çok anlamlıdır; 4. dizede dile getirdiği gibi, menfaate dayalı ayrışmanın yanlış olduğu, Allah'ın rahmetinin bol olduğu ve herkese yeteceği, suni ayrımların anlamsız olduğu vurgulanıyor. Bu vurgunun odak noktasına ise yaratılış maddesinin aynı olduğu ve var olmanın sırrının burada saklı olduğu düşüncesini yerleştiriliyor. Tabiatla görülen farklılığın birden yansımalar olduğunu ve gerçeği örtmemesi gerektiğini de vurgulamayı ihmal etmiyor. Bütün bu anlamlandırmalarıyla onun derin bir hoşgörü ve insanlık sevgisi içerisinde olduğunu ve bunu yaratılışın hikmetiyle birleştiren tasavvufi bir bakış açısına sahip olduğunu görüyoruz. Onun bu ince anlayışını yansıtan diğer bir şiiri de "Sen Olmasan" adlı şiiridir:

1. Sen bir aşksın ben bir Mecnun/ Sen olmasan ben olmazdım
Sen bir gülsün ben bir bülbül/Sen olmasan ben olmazdım.
2. Ansızın kalbime girdin/Türlü türlü dertler verdin
Beraberce çekek derdin/Sen olmasan ben olmazdım
3. Bağrımdaki açan çiçek/Türlü koku türlü (i) renk
Bu bendeki olan gerçek/Sen olmasan ben olmazdım
4. Kalbimde yaşarsın her an/Varım yoğum sensin inan
Kalbimdeki aziz mihran/Sen olmasan ben olmazdım
5. Sensin benim cümle varım/Yoktur başka kisb ü karım
Hem yazımsın hem baharım/Sen olmasan ben olmazdım
6. Dokun Veysel tele dokun/ Coştur gönül etti akın
Sensin bana benden yakın/ Sen olmasan ben olmazdım.

Veysel'in bu şiirinde, Tanrısal Varlığın tabiattaki görünümüne dikkat çektiğini görüyoruz. Aşık ve Maşuk'un sembolleri olarak "Gül ve Bülbül", Dert ve Sabır", " Kalp ve Makam", "Aşk ve Mecnun" ve "Çiçek ve Renk" gibi sembolik ifadelerle ilahi varlığa olan aşkını, duygularını ve iç yaşantılarını dile getirmektedir.

Günlük yaşamımızın büyük bir bölümü çeşitli duyguların izlerini taşır. Aynı gün içinde sevinç ve keder, heyecanlılık hali ve düş kırıklığı, sevgi ve korku, umut ve umutsuzluk gibi duygu ve heyecanları yaşarız¹⁴. Bu örneklemelere dayalı olarak duygu kişinin genel anlamda içinde eğilimlerini ve hallerini belirten iç yaşayışların temel fenomenleridir¹⁵. İnsan yaşamı boyunca çeşitli duygu biçimlerini çeşitli yaşantılar sonucu yaşar. Yaşam sonucu ulaşılan tecrübelerin insanda meydana getirdiği duygu türleri çeşit çeşittir. Genel olarak duygu insanda hoş giden veya gitmeyen yaşantılar oluşturan ruhsal bir yapıya sahiptir¹⁶. Duyguları doğuran faktörler farklı farklıdır. Ayrıca, duygunun yaşanması zamana ve kişiye göre değişiklik gösterebilir. Aynı duygu nedeni aynı kişide farklı zamanlarda farklı algılamalar da oluşturabilir¹⁷. Aynı duygu faktörü aynı zamanda farklı kişilerde de farklı farklı algılanabilir. Duyguların derinliği ve hissedilme sıklığı bireylerde derin sevinç ve derin üzüntü/hayal kırıklığı gibi yaşantıları da beraberinde getirir. Aşık Veysel'de dini duygu bu derin yaşantıların etkisi altındadır. Bazen varoluşun sırlarını duyma, bazen vecde dalma, bazen de düş kırıklığı olarak kendini gösterir. Ancak, düş kırıklığının insanlara yansımalarının ve değerlendirilişinin farklı farklı olduğunu söyleyebiliriz. Onda oluşan hayal kırıklığı, varoluş problemine dayalı olarak kendini ortaya koymaktadır. "Tanrıya Hitap" şiiri bunun göstergesidir:

1. Bu alemi gören sensin/Yok gözünde perde senin
Haksıza yol veren sensin/ Yok mu suçun burada senin
2. Kilisede despot keşiş/ İs'Allah'ın oğlu demiş
Meryem Ana neyin imiş/ Bu işin var bir de senin

¹⁴ Morgan, Clifford T. **Psikolojiye Giriş**, Çev.: Hüsnü Arıcı ve diğerleri, Hacettepe Üniversitesi Psikoloji Bölümü Yay., Ankara, 1993, s.213.

¹⁵ Yavuz, Kerim. **Çocukta Dini Düşünce ve Duygunun Gelişmesi**, Diyanet İşleri Başkanlığı Yay., Ankara 1983,s.29.

¹⁶ Rohracher, Hubert. **Einführung in die Psychologie**, München-Weinheim, 1988,s.450.

¹⁷ Bkz.: Erkuş, Adnan. **Psikoloji Terimleri Sözlüğü**, Doruk Yay., 1994, s. 63-64; Peker, a.g.e., s.97.

3. Kimden korktun da gizlendin/ Çok arandın çok izlendin
Göster yüzün çok nazlandın/ Yüzün mahrem ferde senin
4. Bin bir ismin bir cismin var/ Oğlun kızın ne hısmın var
Her bir renkte (i)resmin var/ Nerde baksam orda senin
5. Türlü türlü dillerin var/ Ne acayip hallerin var
Ne karanlık yolların var/ Sırat köprün nerde senin
6. Adem'i sürdürdün bakmadın /Cennete de bırakmadın
Şeytanı niçin yakmadın/ Cehennemin var da senin
7. Kainatı sen yarattın /Her şeyi yoktan var ettin
Beni çıplak dışar'attın/ Cömertliğin nerde senin
8. Evli misin ergen misin/ Eşin yoktur bir sen misin
Çark-ı sema nur sen misin/ Bu balkıyan nur da senin
9. Veysel neden aklın ermez/ Uzun kısa dilin durmaz
Eller tutmaz gözler görmez/ Bu acayip sır da senin.

Bu şiirinde O'nun Tanrının varlığından şüphe ettiğini, mutasavvıflarda görülen şathiyeden farklı bir düşünce biçimi içerisinde olduğunu söyleyenler varsa da¹⁸ gerçek öyle değildir. Onun bu şiirinde dile getirdikleri aşkın maşukuna olan aşkının bir yansıması olarak nazını göstermektedir. Bu algılama, karşılığının mutlaka hoşgörüle karşılanacağı anlayışına dayanmaktadır. Benzer içsel deneyimle ilgili diğer bir şiirindeki şu dizelerde

(Güzelliğin on para etmez/Bu bendeki aşk olmasa
Eğlenecek yer bulaman/Gönlümdeki köşk olmasa)

aynı biçimde Tanrıya başkaldırı olarak değerlendirilmiştir ki¹⁹ bu değerlendirme biçiminin tutarlı olduğunu söylemek de mümkün değildir. Bu değerlendirmenin yanıltıcı olduğunu aynı şiir içindeki şu dizeler ortaya koymaktadır:

¹⁸ Öz, Gülağ. Anı Makale ve Röportajlarla Aşık Veysel Antolojisi, Uyum Yay., ty., s.6.

¹⁹ Bkz.: Dündar, Ali. **Dil ve Düşünce**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2001 s.193.

Tabirin sığmaz kaleme/Derdin dermandır yarama
İsmin yayılmaz aleme/Aşıklarda meşk olmasa.

Kim okurdu kim yazardı/Bu düğümü kim çözerdi
Koyun kurdile gezerdi/Fikir başka başka olmasa

Güzel yüzün görünmezdi/Bu aşk bende dirilmezdi
Güle kıymet verilmezdi/Aşık ve Maşuk olmasa

Senden aldım bu firyadı/Buyemiş dünyanın tadı
Anılmazdı Veysel adı/O sana aşık olmasa

Alemi yaratan olarak Allah'ın haksızlıklara göz yumması, Hz. İsa'ya Allah'ın oğlu denmesi ve Hz. Meryem'in babasız olarak Hz. İsa'yı dünyaya getirmesi, Allah'ın kendini daha somut olarak göstermemesi, Hz. Adem'in cennetten sürülmesi ve başına şeytanın musallat kılınması ve dolayısıyla cehennemin de var edilmesi gibi dini problemlerin oluşmasına niçin neden olduğunu sormanın yanında kişisel probleminin de hesabını; o kadar cömert olmasına rağmen kendisini yoksunluklar içerisinde niçin bıraktığını da sormaktadır. Onun bu soruları düz bir şikayet ya da isyan olarak değerlendirilemez şüphesiz. Tasavvuf literatüründe şathiye olarak adlandırılan ve aşıkın maşukuna karşı derin sevgisinin bir tezahürü olarak ortaya çıkan bir yaşam tecrübesini ortaya kor. Aşıkın nazlanması olarak da nitelenen bu durum şiirin son dizesinde kendini ortaya koymaktadır: Bütün bunların bir sırrının olduğunu düşündüğünü, ama merakın neticesinde bu türden sorulardan kurtulamadığını dile getirir. Kişisel tecrübe olarak da kendisinin durumunun niçin öyle olduğunu da sormaktan kendini alamaz. Dini tecrübede şüphe olarak da adlandırılan bu duruma bazen peygamberlerin de düştüğü bilinmektedir.²⁰ Ancak, burada yer aldığı gibi salt bir şüphe kavramının yeterli ve kastedilen anlamı vermediği de açıktır. Onun için bu

²⁰ Peygamberlerin bazı durumlarda şüphe ve arayış içerisine düştüklerini, bu durumdan kurtulmak için bir tecrübe olarak mucize istedikleri de bilinen bir gerçektir. Örnek olarak Hz. İbrahim'i gösterebiliriz. Konu Kur'an'da şöyle geçmektedir: "İbrahim de bir zaman: 'Rabbim, ölüleri nasıl dirilttiğini bana göster!' demişti. (Allah); 'İnanmadın mı?' dedi, (İbrahim); 'Hayır (inandım), fakat kalbim kuvvet bulsun diye (görmek istiyorum) dedi. 'O halde kuşlardan dördünü tut, onları kendine çek (kendine alıştır), sonra onlardan her dağın başına bir parça koy. Sonra onları kendine çağır; koşarak sana gelecekler. Bil ki, Allah daima üstün, hüküm ve hikmet sahibidir' dedi." (Kur'an, 2/260).

şüpheyeye “arayış şüphesi” veya “özde olanı/olması arzulananı arama” da denilebilir

Veysel’in en umutsuz hayal kırıklıklarının yer aldığı dizelerinde bile o hayal kırıklıklarının altında bir hikmet arama ve teslim olma ruhunun izlerine rastlamak mümkündür. Örneğin:

Neler yaptı bana kader/Uyansana kara bahtım
Yel değdikçe erir gider/Karşı dağda kara bahtım.
...
Tecellinin ters kalemi/Bana dar etti alemi
Dedim güzel sar yaremi/Çıkageldi hora bahtım.

Veysel’in şiirlerinin temeli varoluş ve bu varoluş içinde Tanrı’nın varoluşsal gerçekliği hep yerini korumaktadır. ‘Sen Varsın Orda’ başlıklı şiirinde, makro düzeyde varoluş gerçeğini dile getirmektedir:

Saklarım gözümde güzelliğini / Her neye bakarsam sen varsın orda
Kalbimde gizlerim muhabbetini / Koymam yabancıyı sen varsın orda.

Mevcudiyette olan kudreti kuvvet / Senden hasıl oldu sen verdin hayat
Yoktur senden başka ilânihayet / İnanıp kanmışım sen varsın orda...

Sonuç:

İslam düşüncesinde en tartışılan ve bir o kadar da evrensel kabul gören Vahdet-i Vücut kavramının zirveye çıkmasına Muhyiddin İbn-i Arabi sebep olmuş, ondan sonra da onun yolunda ilerleyen birçok Mutasavvıf ve halk ozanı yetişmiştir. Varlığın birliği anlamına gelen “vahdet-i vücut” değişik formlarda halk şiirinde de kendini göstermiştir. İşte, halk şiiri formunda onun temsilciliğini Yunus Emre yapmış, geçen yüzyılda ise bu geleneği sürdürenlerden biri de Aşık Veysel olmuştur. Veysel’deki Allah sevgisi o kadar derindir ki, bunu ifade edebilmek için varlık formlarının değerli gördüklerine şiirler düzmüş ve onlarla Allah’a olan sevgisini dile getirmiştir. “Dost dost diye nicesine sarıldım/Benim sadık yarım kara topraktır/Beyhude dolandım boşa yoruldum/Benim sadık yarım kara topraktır” dizeleri ve devamında söylediklerinde toprak sonradan var olan varlıkların ana unsurudur ve Veysel, onu yaratandan hareketle ona methiye dizmektedir. Onun insan ve diğer varlıklara karşı duyduğu sevgi “küllî”ye duyulan sevginin yansımalarıdır.

Bu makalede, Aşık Veysel’in dini tecrübesinin yansımalarına bir giriş yapmaya çalıştık. Umarım, daha sonra bu konuda yapılacak

çalışmalar için bir başlangıç olur. Çünkü, kendi değerlerimizi, bilimin ışığında değerlendirmekten kaçınıp diğer ulusların değerlerine yönelmenin ne toplumumuza ne de bilim dünyamıza fazla bir katkısı olacaktır. Bilimsel gelişmenin ilk adımı araştırılacak çevreyi gözlemlemektir. Çevrenin gözlemlenmesi, araştırılan konuya göre çok büyük bir öneme sahiptir. Bu gözlemlerle elde edilecek verilerin analizi daha kolay olacak ve gözlemci de araştırdığı çevreyi daha iyi tanımış olacaktır. Yakın çevrenin gözlemlenmesi din psikolojisi araştırmalarında da büyük bir öneme sahiptir. Bireylerin dini yaşantılarını anlamak için en yakın kültürdeki denekler üzerinde çalışma yapılmalıdır. Yakın çevrede objektif, empatinin yer aldığı çalışmalar daha kolay sürdürülebilir şansına sahiptir ve bu türden araştırmaların çoğalması ilgili kültür öğelerinin de ortaya çıkarılmasına büyük katkı sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

- Agata Skopp. *Aşık Veysel'in Şiirlerinin Karakteristik Özellikleri Üzerine*, Çev.: Neşe Yüce, www.alewiten.com/index7.htm (26.1.2004)
- Dündar, Ali. *Dil ve Düşünce*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2001.
- Erkuş, Adnan. *Psikoloji Terimleri Sözlüğü*, Doruk Yay., 1994.
- Hökelekli, Hayati. *Din Psikolojisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., Ankara 1998.
- http://www.antoloji.com/siir/siir/siir_SQL.asp?order=oto&un=868541&siir_id=41542&sair=3059&sira=4&adet=25
- Jung, C.G. *Psychologie und Religion*, München, 1991.
- Kaplan, Mehmet, *Şiir Tahlilleri II*, İstanbul 1980.
- Kur'an-ı Kerim ve Yüce Meali*, Terc.: Süleyman Ateş, Yeni Ufuklar Neşriyat, ty.
- Morgan, Clifford T. *Psikolojiye Giriş*, Çev.: Hüsnü Arıcı ve diğerleri, Hacettepe Üniversitesi Psikoloji Bölümü Yay., Ankara, 1993.
- Öz, Gülağ. *Anı Makale ve Röportajlarla Aşık Veysel Antolojisi*, Uyum Yay., ty.
- Özmen, İsmail. *Alevi-Bektaşî Şiirleri Antolojisi*, c.5, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara, 1988.
- Peker, Hüseyin. *Din Psikolojisi*, Aksiseda Matbaası, Samsun 2000.
- Rohracher, Hubert. *Einführung in die Psychologie*, München-Weinheim, 1988.
- Tatçı, Mustafa, *Edebiyattan İçeri Dini Tasavvufî Türk Edebiyatı Üzerine Yazılar*, Akçağ Yay., Ankara 1997.
- Veysel Kaymak: *Veysel'de Aşk Üçlemesi*, www.alewiten.com '16.4.2004'.
- Yalçın, Özkan. *Aşık Veysel*, Ötüken Yay., 2000.
- Yavuz, Kerim. *Çocukta Dini Düşünce ve Duygunun Gelişmesi*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yay., Ankara 1983.
- Yavuz, Kerim. "Yunus Emre'nin İçbenine Dini ve Psikolojik Yaklaşımlar", *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, c.9, Erzurum 1990.